

**УНІКАЛЬНИЙ ДОКУМЕНТ
З ПЛАНОМ КИЄВО-БРАТСЬКОГО МОНАСТИРЯ
1803 РОКУ**

Після жахливої пожежі 1811 року, яка, за свідченням очевидців, нагадувала вогненне море і фактично знищила дерев'яний Поділ, він був повністю перебудований. У зв'язку з цим змінилися й обриси Києво-братського монастиря — коліски Києво-Могилянської академії. Довга вузька смуга його території (майже два сучасних квартали), спрямована до Дніпра, скоротилася новопрокладеною вулицею, але, порівнюючи з минулим, площа монастирських земель збільшилась на 426 квадратних сажнів.

Знайдений план Києво-братського монастиря є копією плану, складеного архітектором А.І.Меленським у 1803 році (як додаток до «Описания Киевской академии» на вимогу міністра народної освіти графа П.В.Завадовського¹). Після перебудови Подолу в другій декаді ХІХ століття оригінал плану, разом з рештою креслень, був переданий цивільному архітектору², де, на жаль, і згубився. Дослідники історії Києво-Могилянської академії хоч і знали про його існування, проте його не мали. Професор КДА Ф.Тітов у виданих ним актах та документах, що стосуються історії Київської академії, пише: «К сожалению . . . все наши попытки разыскать приложения к нему (Описанию КА), в свое время представленные Академиею, остались безрезультатными»³. Ось чому у його монографії «Стара вища освіта», виданій у Києві у 1924 році, ми не зустрічаємо загального плану Києво-братського монастиря поряд з кресленнями будівель, що належать Київській академії.

Ще раніше інший дослідник⁴ мав намір помістити цей план у додатках до своєї праці «Києво-братський монастир», проте йому це не вдалося, мабуть, з тієї ж причини. Щодо сучасних топографів, то вони як вихідне

подають креслення плану Києво-братського монастиря, складене після 1811 року, тобто після реконструкції його території. А оскільки зміна території монастиря майже співпала із закриттям Києво-Могилянської академії (у 1817 році), то план, який представлявся до цього часу, характеризує, найімовірніше, територію Братського монастиря у період функціонування Київської духовної академії, а до Києво-Могилянської академії відношення має лише умовно. Віднайдений план дає уяву про обриси Братського монастиря саме того часу, коли діяла Києво-Могилянська академія.

Пропонований документ з планом зберігається у відділі рукописів ЦНБ АН України — ф. 160, од зб. 814, кресл. 25 (рис. 1)⁵. Згідно з кресленнями та відомостями, що дійшли до нашого часу⁶, територія Братського монастиря на плані має вигляд «одиниці» (рис. 2)⁷, носову частину якої займає двір стайні, а центральну — Братська Богоявленська церква (I). Монастир з трьох сторін обнесений кам'яною стіною, а зі сторони конюшні — дощатим парканом. Вхід до нього зроблений через триповерхову дзвіницю зі шпилем та 10 дзвонами (II). Один з них був подарований монастиреві ще гетьманом Мазепою. Поряд з дзвіницею, праворуч від входу, розташовувалася винарня з п'яти кімнат, льоху і льодовні (III) (раніше у ній розміщався гостинний двір). Нижче від академічного корпусу до монастирської стіни приєднувалася двоповерхова кам'яна споруда, де на першому поверсі містилася монастирська трапезна, а на другому — академічна бібліотека. До трапезної із західної сторони була прибудована монастирська кам'яна кухня з двома келіями для братії (IV), а навпроти стояв ще один кам'яний корпус, де містилися три покої з передпокоями. Тут розміщувалися академічне правління, книжкова лавка, декілька монастирських келій (V). Під спудою знаходився підвал, розділений на дев'ять комірок. Нарешті, в останньому кам'яному будинку на території Братського монастиря мешкав настоятель-архімандрит (VI). Приміщення мало два ганки, один з яких вів до саду (VII), а інший до — монастиря. Ліворуч до нього була прибудована кам'яна поварня (VIII), а під покоями містився льох.

Таким було цільове призначення вказаних на плані кам'яних будівель. Решта були дерев'яними. Відомо, наприклад, що у саду за будинком архімандрита стояла дерев'яна альтанка з двома зашкеленими дверима і літні покої з льодовнею і дровитнею. До споруд академічного правління і монастирської кухні були прибудовані дерев'яні жилі корпуси. Один з них належав префектові академії і мав три покої з коморами; у другому — на чотири покої — мешкали вчителі. Крім двох дерев'яних корпусів

для ченців, по території монастиря були розкидані і окремі келії для скарбника, духівника, паламара і іншої братії. Між Богоявленською церквою і академічною спорудою в оточенні чотирьох тополь була криниця.

У східній частині території монастиря певно, у саду, на початку XIX ст. з'явилися приміщення лікарні та лазні.

Кілька дерев'яних споруд було і на конюшенному дворі (IX). Тут розміщувалися будинки для прислуги, конюшня з соснового дерева, каретний сарай, кузня із верстатом для підковування коней і клуня.

Після пожежі перебудувався і бурсацький двір, що знаходився на березі Дніпра (X). Окрім самої бурси, де було 12 кімнат (за деякими відомостями, — 13), у двох з яких містилася лікарня (XI), кам'яною була прибудова для кухні (XII). Усе інше — конюшенний сарай, паркан і клуня були дерев'яними. Цікаво, що в одному з трьох приміщень клуні зберігалися старі музичні інструменти, що винесли із вжитку, серед яких був контрабас, віолончель, альт, скрипка, мідні котли, валторни, труби, гобої, поперечні кларнети, флейти-форс, мідні тарілки і фаготи — тобто цілий оркестровий набір.

Віднайдений план Братського монастиря дає змогу з'ясувати, які саме зміни відбулися після пожежі 1811 року, і надає можливість заглянути зсередини у «братський дім», на лоні якого виросла і діяла Києво-Могилянська академія, і який, змінюючись зсередини в обрисах своїх, зберігся, мабуть, з тих прадавніх часів.

¹ «Описание Киевской академии» за 1803 рік. проте, без додатків див. у Ф.160, № 45. Див. також: *Мухин Н.* Києво-братський монастирь. — К., 1893. — С.204–206); *Титов Ф.* Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии. — К., 1910. — Отд. III. — Т.1. — № 109. — С.498–512.

² Акты и документы . . . Отд. III. — Т.1. — № 108. — С.498.

³ Там же, № 109. — С.512.

⁴ Див. прим. 1.

⁵ Відтворюємо оригінальний запис на кресленні: «Выкопировка съ Плана снятаго еще до пожара бывшимъ Киевскимъ Городовымъ Архитекторомъ Миленскимъ въ 1803-м Году. — мѣстности принадлежащей Киево-Братскому Монастырю со всѣми принадлежащими къ оному застройками и съ нанесеніемъ на оной ВЫСОЧАЙШЕ утвержденного въ 1812-м Году для Киево-Подольской части проекта: — по коему оказалось, — что до пожара находилось подъ Братскимъ Монастыремъ съ Академическою Больницею и прочими постройками земли — 2 десятины 2064 кв. сажени, подъ Бурсою 989 кв. сажени, — а всей вообще земли въ вѣдѣніи Братскаго Монастыря состоитъ три десятины и 663 кв. сажени; — а въ нынѣшнемъ польованіи оногo монастыря оказалось земли: — подъ Монастыремъ и прочими строеніями 2 десятины 1688 кв. сажени, подъ

Бурсою 851 кв. сажень, — подъ Больницею 950 кв. сажень. — Итого три десятины 1089 кв. сажень, — за и[с]ключеніемъ изъ коей прежней бывшей до пожара, оказывается въ настоящемъ пользованіи Братского Монастыря земли противъ прежней до пожара бывшей болѣе 426 квадратными сажнями. "

⁶ Ці вѣдомості, зібрані по крупицях, лягли в основу опису. Наведемо лише основні джерела. Окрім уже названих у першому пункті приміток, це "Акты и документы, относящиеся к истории Киевской академии":

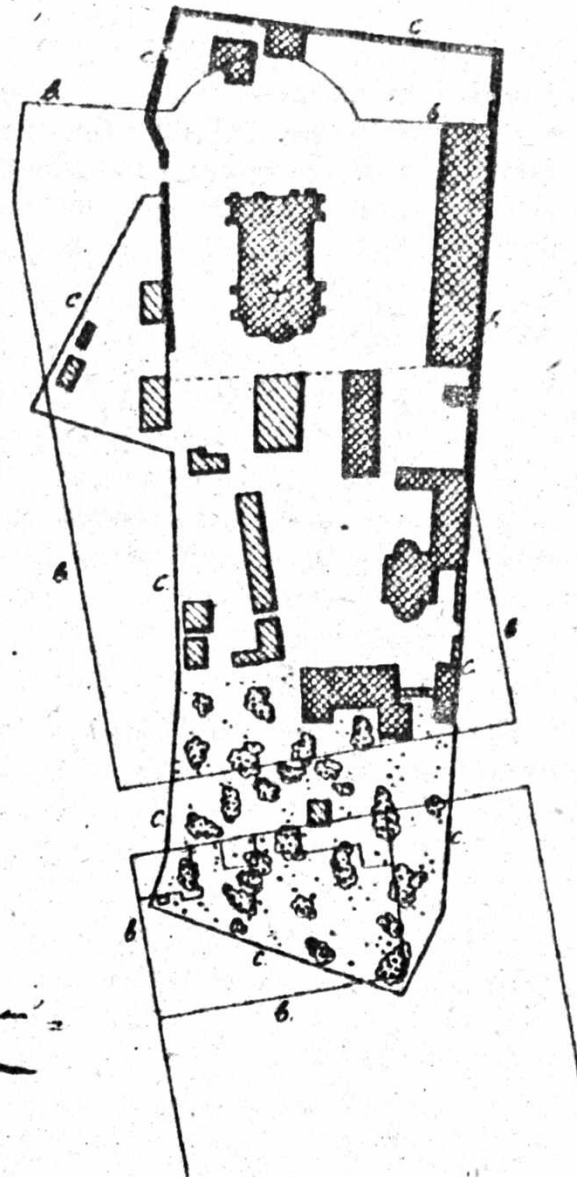
а) отд. II (изд. Н.Петровым). Т.V. — С.86;

б) отд. III (изд. Ф.Гитовым). Т.1.— С.80, 174–175; 498–512;

в) там же. Т. III. — С.324–326;

г) там же. Т.IV — Т.14 тощо.

⁷ Незаштриховані на плані сюруди були побудовані після закриття Києво-Могилянської академії, тобто після 1817 р.

Киевскому Братскому Монастырю
Святого Михаила

Архитектурный план

Масштаб 1:1000

Копия с оригинала в библиотеке Киевского Братского Монастыря

Рис. 1. План Киево-братського монастиря. 1803 р.
Арх. А.І.Меленський

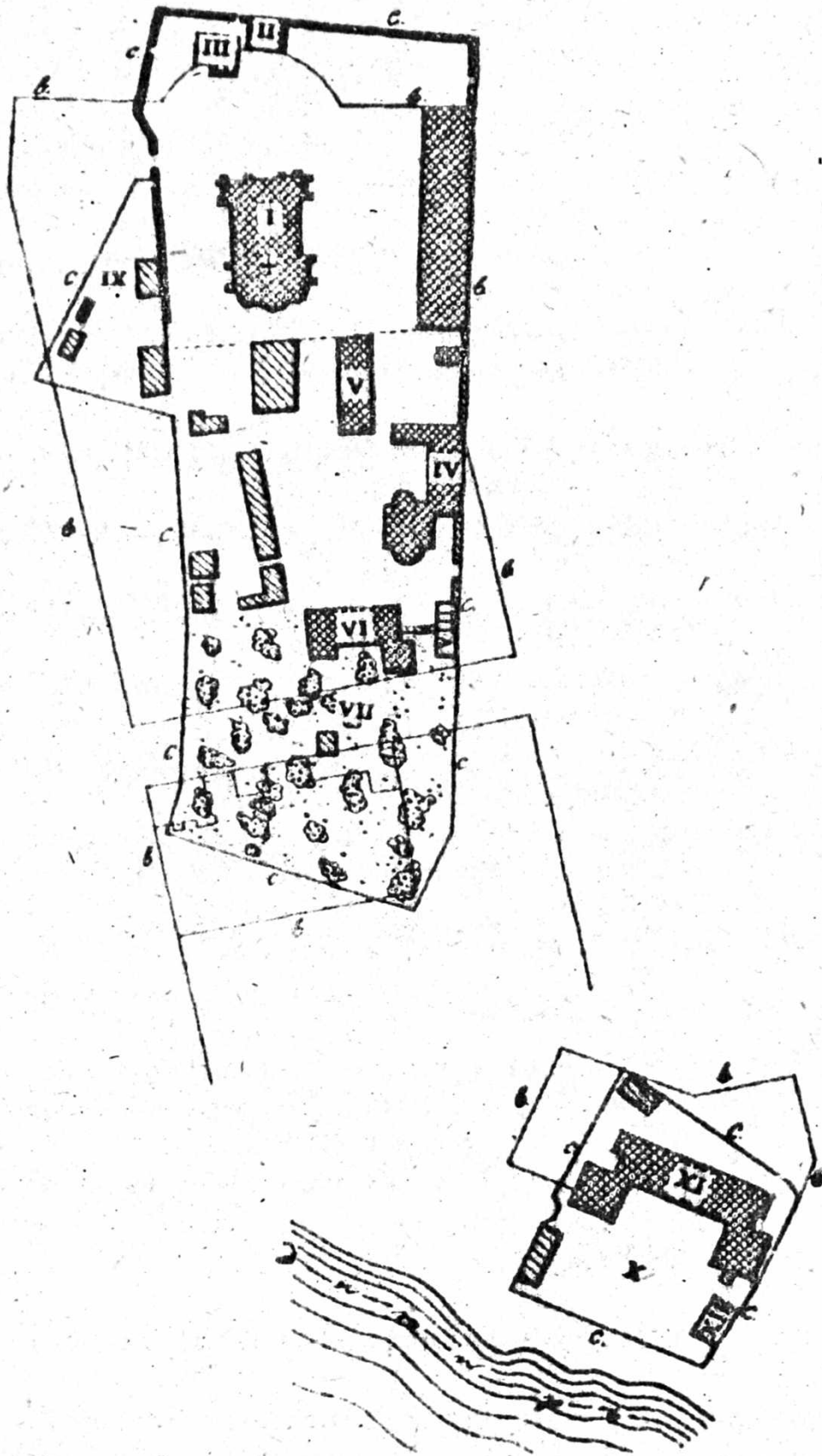

Рис. 2. Фрагмент плану Киев-Печерського монастиря. 1803 р.